

CAPUT TERTIUM.

DE IMMUTABILITATE DEI.

PROPOSITIO.

Deus est prorsus immutabilis.

Prob. 1º. Script. sacræ. Malach., III, 6 : Ergo Dominus, et non mutor. Jacobi, I, 17 : Apud quem non est transmutatione, nec vicissitudinis obumbratio.

*Prob. 2º. Si Deus mutabilis esset, vel ratione perfectio-*num, *vel ratione decretorum : atqui neutrum dici potest.*

1º Non ratione perfectionum : suas enim perfectiones ab alio ente non accepit, nec eas sibi donavit, sed eas necessario possidet : porro repugnat eas esse simul necessarias et mutabiles ; repugnat pariter eas esse simul infinitas et mutationi obnoxias : infinitum sub omni respectu et quælibet mutatio sese mutuo excludunt. Ergo 1º, etc.

2º Non ratione decretorum : mutari enim non potest ratione decretorum, nisi vel quia ab æterno ea non tulisset, vel quia lata revocare posset : at utrumque repugnat. 1º Repugnat Deum sua decreta ab æterno non tulisse, tunc enim dicendum fore illum mansisse suspensum, aut ignorantem fuisse : atqui hæc in Deo summe perfecto admitti nequeunt. 2º Repugnat Deum decreta sua revocare posse ; si enim ea revocaret aut mutaret, vel propter nova motiva sibi occurrentia, vel ex levitate : atqui nova motiva Deo occurrere non possunt, nec ulla levitas in eo admittenda est. Ergo, etc.; ergo 2º, etc.; aliunde; etc. Ergo, etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1º Deum facti sui olim poenituisse legitur in Gen., VI, 6. Ergo, etc.

*R. Dist. ant. Deum facti sui olim poenituit metaphori-
cæ, conc. ; proprie et stricte, nego ant. Ut enim captui-
nostro sese accommodet Scriptura, perfectiones et ope-*

rationes Dei exprimens, figuratis utitur locutionibus : oculos ei tribuit ad pingendam infinitam ejus scientiam, brachia ad significandam fortitudinem et omnipotentiam illius ; loquitur de ipsius dextera, de sede, de tabernaculo, quamvis dexteram non habeat, sedere aut in tabernaculo habitare nequeat. Sic pariter per metaphoram tribuit illi iram, dolorem, poenitentiam, quia divinæ ipsius operationes quamdam similitudinem habere videntur cum actibus hominum his animæ sensibus affectorum. Ergo, etc.

*Obj. 2º. Deus plures sua decreta revocavit; v. g., de-
creta de morte Ezechiae (IV, Reg. xx), de Ninivitarum
destructione (Jon., III). Ergo, etc.*

R. Nego ant. Nam decreta de quibus hie agitur, erant tantum conditionata : porro Ezechias et Ninivitæ conditionem apposuerunt, scilicet, Ezechias vitam cum lacrymis postulavit, et Ninivitæ poenitentiam egerunt. Ergo Deus decreta sua proprie non revocavit.

Inst. 1º. Ille decreta sua mutat qui eumdem hominem modo amat et modo odit, prout justus vel injustus est : atqui Deus eumdem hominem, etc.

R. Nego maj. Nam Deus ab æterno amat hominem quatenus justum, et ab æterno eum edit quatenus injustum : unde si idem homo sit modo justus, et modo injustus, ab æterno Deus eum dilexit in ordine ad justitiam, et odio habuit in ordine ad peccatum : ergo mutatio est in homine et non in Deo. Ergo, etc.

Inst. 2º. Duæ affectiones contrariae non possunt esse simul in Deo ; ergo, etc.

*R. Dist. antecedens. Duæ affectiones contrariae non pos-
sunt esse simul in Deo pro eodem tempore et eodem sub-
jecto, conc. ; pro diverso tempore, vel pro diverso sub-
jecto, vel pro eodem subjecto in diverso statu spectato,
nego ant. Tunc enim nulla enuntiatur contradictio, ut patet.*

Obj. 3º. Deus de non creante factus est creans : ergo aliquam subiit mutationem.

R. Nego ant. Nam Deus ab æterno habuit voluntatem

creandi; vi hujusmodi voluntatis ab æterno existentis mundus ex nihilo prodiit: ergo Deus titulum creatoris acquisivit, sed idem semper remansit in se, et in ea absolute permanentia quæ æternitatem ejus constituit. Ergo, etc.

Inst. Deus propriæ factus est creans, quando mundus cœpit existere: ergo re ipsa de non creante factus est creans.

R. Nego ant. Deus enim propriæ factus est creans, quando tulit decretum efficax de mundi existentia: atqui decretum illud tulit ab æterno: ergo solummodo titulum creatoris accepit in tempore, respectu creaturarum.

Potuisset quidem mundi creationem non decernere, ac proinde in eo est decretum quod potuisset non existere: sed cum decretum istud ab æterno in Deo existat, nullam arguit in eo mutationem, et insuper probandum esset illud Deo aliquam perfectionem afferre.

CAPUT QUARTUM.

DE LIBERTATE DEI.

Duplex distinguitur libertas in genere, videlicet, libertas a coactione et libertas a necessitate.

Libertas a coactione est immunitas ab omni vi externa contra voluntatem illata; v. g., foras exire volo, sed alius fortior me januam tenet oclusam, coactus sum; januam aperit, liber sum a coactione.

Libertas a necessitate est immunitas a qualibet invincibili determinatione, seu est facultas eligendi, diciturque libertas electionis.

Duplex iterum est libertas a necessitate, una quæ dicitur contrarietatis, et altera contradictionis. Libertas contrarietatis est facultas unum ex duobus contrariis eligendi; v. g., bonum vel malum. Libertas contradictionis est facultas alterutrum ex duobus contradictoriis eligendi; v. g., agendi vel non agendi, hoc bonum vel istud operandi.

Duplicis generis actus distinguuntur in Deo, interni, scilicet, et externi: actus interni sunt illi qui Deum ipsum babent pro objecto, ut se cognoscere et se amare; externi vero ii sunt qui ad extra, ut ita dicemus, producent, sicut creatio, creaturarum conservatio, mutatio, destructio, etc.

Certum est 1º Deum esse liberum a coactione; cum enim sit ens necessarium et summe perfectum, a nullo alio ente cogi potest.

Certum est 2º illum in actibus internis liberum non esse a necessitate; necessario enim se cognoscit et amat. Item necessaria est generatio Verbi et processio Spiritus Sancti.

Certum est 3º Deum libertatem contrarietatis non habere, siquidem repugnat illum eligere posse malum.

Tota igitur quæstio est an Deus in actibus externis habeat libertatem contradictionis, et ita mundum creaverit, ut eum potuisse non creare, vel perfectiorem aut minus perfectum facere.

PROPOSITIO.

Deus in actibus suis externis perfecte est liber.

Prob. 1º ex Script. sacra. Ps. xciii, 4: *Deus ultiōnum, Dominus Deus ultiōnum libere egit.* 1 Cor., xii, 14: *Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Eph., i, 11: *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis sue.*

Prob. 2º ex sanctis Patribus. S. Hieron., in Epist. ad Philem., v, 14 (t. iv, col. 450), probat Deum fecisse hominem liberum, quia ipse est liber: *Qui ideo bonus est (erga creature) quia vult, non quia cogitur.*

S. Aug., de Civitate Dei, l. 22, cap. 30, n. 3, t. vii, p. 702, de libero arbitrio Dei et hominis longe disserit, et ait: *Certe Deus ipse numquid, quoniam peccare non potest, ideo liberum arbitrium habere negandus est?* Ergo, etc.

Prob. 3º ex ratione. 1º Vel Deus libere creavit mundum, vel ad illum creandum ex natura sua fuit deter-

minatus : atqui Deus ex natura sua ad creandum mundum non fuit determinatus ; nam , in ea hypothesi , mundus et omnia quæ in eo sunt necessario existerent : atqui necessario non existunt , siquidem concipi possunt , non existentia aut aliter existentia. Ergo , etc.

2º Deus est ens necessarium et infinite perfectum ; ergo ex natura sua determinari non potuit ad educandas e nihilo creaturas quibus minime indigebat.

3º Repugnat creatura æterna , ex dictis : atqui tamen si Deus necessitate naturæ suæ ad actus externos determinaretur , omnes creature forent æternæ ; absurdum est enim causam æternam et necessario agentem effectus suos in tempore tantum producere. Ergo , etc.

4º Causa ex natura sua ad aliquid necessario determinata , secundum totam potentiam suam agit : atqui potentia Dei est infinita : ergo omnes creature deberent esse infinitæ.

5º Ubi videmus fines certissime intentos et media ad eos consequendos arbitraria et recte disposita , ibi adesse causam intelligentem et liberam cerio judicamus : at in mundo multos advertimus fines certissime intentos et media , etc. ; v. g. , certum est oculos factos esse ad videntum , aures ad audiendum , solem ad illuminandum , aves ad volandum , etc. , et quamvis hæc ad finem consequendum aptissime sint disposita , sunt tamen arbitraria ; evidenter enim percipimus ea alio modo disponi potuisse ; v. g. , sol sapienter ab occidente in orientem vel ab aquiloni in meridiem verti posset , et nihilominus illuminaret , calefaceret , etc.

6º Tandem , Deus perfectioni et eminentiori modo possidet quidquid perfectionis est in creaturis : at in creaturis existit libertas.

Fieri autem potest ut hæc libertas in Deo sit absoluta , ut libertas creandi mundum ; vel ut , data hypothesi , jam non existat ; sic admissa peccato , Deus illud punire tenetur , alioquin cessaret esse Deus summe sanctus , summe justus , etc.

Vera Dei libertas evertitur a pantheistis creationem

negantibus , et gravissime laeditur a philosophis hodier- nis creationem habentibus ut necessariam ; sic D. Cousin (*Hist. de la Phil.* , leçon 3º , p. 26 et suiv.) : « Dieu , s'il est cause , peut créer , et s'il est une cause absolue , il ne peut pas ne pas créer... son caractère éminent étant une force créatrice absolue qui ne peut pas ne pas passer à l'acte , il suit , non que la création est possible , mais qu'elle est nécessaire ; il suit que Dieu créant sans cesse et infiniment , la création est inépuisable et se maintient constamment . »

Propter hæc et etiam propter principia vere pantheistica fortiter impetus , D. Cousin , ad quādam retractationem devenire volens , dixit (*Fragm. phil.* , 1838 , préface , xxv) : « Dieu , comme l'homme , n'agit et ne peut agir que conformément à sa nature , et sa liberté même est relative à son essence . Or , en Dieu surtout la force est toujours en acte . Dieu est donc essentiellement actif et créateur , etc. » Hinc patet mutationem esse duntaxat in verbis .

Infra dicit Deum non esse liberum , nisi quatenus ha- bet spontaneitatem , quæ ab ipso , more janseniano intel- lecta , non est immunitas ab omni necessitate , sed tan- tum a coactione . Unde sicut non invitus semper bonum eligit , sic eodem modo : « Sa nature toute-puissante , toute juste et toute sage , s'est développée avec cette spontanéité qui contient la liberté toute entière , et exclut à la fois les misères et les efforts de la volonté . »

Totum hoc sistema manet confutatum ex eis quæ in probationibus thesis nostræ dicta sunt . Unicam quo niti- tur fundamentum , scilicet Deum essentialiter esse cau- sam absolutam , ruit , si solum attendatur Deum esse quidem necessario causam , quatenus absolutam habet protestatem agendi , sed eum nec necessario , nec semper agere .

Solvuntur objections.

Obj. 1º. Deus est immutabilis : atqui non potest esse simul immutabilis et liber . Ergo , etc.

R. Nego min. Nam 1º demonstravimus Deum esse im- mutabilem ; nunc probamus illum esse liberum : atqui veritates clare demonstratas negare non licet , quia vin-

culum quo inter se connectuntur non advertimus. 2º Immutabilitas in eo constituit quod Deus decreta semel lata non mutet; libertas vero in eo sita est, quod haec decreta ex electione ferantur: at inter utrumque nulla est contradictionis. Ergo, etc.

Consulto abstinemus a variis systematibus quæ ex cogitaverunt olim philosophi ac theologi ut libertatem Dei cum ejus immutabilate conciliarent, quia sufficit ut ostendamus nullam demonstrari nec percipi repugnantiam.

Inst. Deus ab æterno determinatur ad ea quæ facturus est in tempore: ergo non est liber.

R. Nego conseq. Ille enim est liber qui semper exsequitur consilia quæ libere iniit: atqui Deus, agens in tempore, semper exsequitur consilia quæ libere iniit, licet ab æterno; nunc quidem impossible est ut ea non exsequatur, sed impossibilitas ista ex libera ipsius determinatione oritur; ergo libertati ejus non officit.

Obj. 2º. Actus liberi sunt contingentes: atqui nihil contingens esse potest in Deo utpote necessario. Ergo, etc.

R. Nego min. Si enim actus contingentes in Deo existere non possent, certe quia imperfectionem arguerent: atqui hujusmodi actus nullam imperfectionem arguant in Deo. Ab æterno enim Deus libere sese determinavit, sua iniit consilia pro tempore: ea simul inita mutare non potest, quia nova ipsi occurtere non possunt motiva aliter sentiendi, volendi, et agendi: ergo hujusmodi actus nullam arguant in Deo ignorantiam, nec levitatem: nec quamlibet aliam imperfectionem; sed maximam, e contra, supponunt perfectionem, videlicet libertatem. Ergo, etc.

Obj. 3º. Perfectiones Dei sunt necessariae: sed actus Dei externi, ut creatio, conservatio, etc., sunt perfectiones. Ergo, etc.

R. Dist. min. Actus externi ostendunt Deum esse perfectum, conc.: perficiunt, nego min. Etiamsi nihil extra se fecisset Deus, non minus perfectus esset, ut patet:

facultas creandi aliaque opera externa faciendi est in eo perfectio necessaria et infinita, non vero actus hujus facultatis. Res illustratur exemplo: peritia in homine est perfectio, sed opus peritiam manifestat, et opificem non perficit, nisi forte eum peritiorem reddat. Ergo, etc.

De optimismo.

Summatim hic exponenda sunt systemata duorum illustrium philosophorum, nempe Leibnitz et Malebranche, qui, licet Dei libertatem admittant et propugnant, eam tamen reipsa adimere videntur.

Leibnitz, indigne ferens atheos atque deistas bonitatem et providentiam Dei continuis blasphemis impetrare propter mala quæ in mundo sunt vel apparent, consueto ingenii acumine quesiit medium difficultates ab eis excogitatas radicibus evertendi: ut finem hunc obtinaret, sequentia statuit principia (*Essai de Théodicée sur la bonté de Dieu, la liberté de l'homme*, etc. 2 vol. in-8º):

1º Deus, utpote sibi sufficiens, perfecte est liber in se: potest ergo creare, vel non creare, hoc vel illud statuere, juxta beneplacitum suum.

2º Verum, ex hypothesi quod agere velit, optimum eligere tenetur: ad unum enim præ cæteris se determinare non potest sine ratione sufficienti qua moveatur, alioquin a supra sapientia defleceret: porro nulla excogitari potest ratio cur unum præ cæteris eligeret, nisi major perfectio. Ergo, etc.

3º Ut opus Dei deprehendatur perfectissimum, non considerandæ sunt partes ejus seorsim sumptæ, sed earum consensio et ordo generalis: ubi enim de toto agitur, certum est hujusmodi consensionem perfecti nem ejus constituere.

4º Cum præsens mundus a Deo creatus sit, sequitur illum esse perfectissimum: quæ igitur mala esse videntur, sunt velut umbræ in tabella, et a natura rerum, non vero a libera Dei voluntate, fluunt: ergo vanæ ac futilæ sunt objections incredulorum ex malis physicis vel moralibus petitæ.

P. Malebranche, in libro scripto, *Traité de la nature et de la grâce*, sistema Leibnitz adoptavit et perficere voluit. Dicebat et ipse, 1º Deum esse omnino liberum ad agendum vel non agendum; 2º nihil facere posse quin accurata sit proportio inter opus et ipsius actionem, quæ infiniti est pretii; 3º in hypothesi creationis, *incarnationem* unius e personis divinis fuisse necessariam, quia secus conveniens non exstisset proportio inter opus finitum et actionem divinam; 4º ipsum non potuisse creare mundum nisi ob majorem suam gloriam; cum autem gloria ejus magis luceat in mundo perfectissimo quam in mundo minus perfecto, inde sequitur hunc mundum esse perfectissimum; 5º perfectionem mundi ex simplicitate et fecunditate legum quibus administratur, aestimandum esse: si ergo nonnulli deprehendantur defectus in orbe, non tribuendi sunt Creatori, sed legibus generalibus ab ipso institutis et quas interrumpi suprema sapientia ejus vetat.

Hinc sistema Leibnitz nititur principio *rationis sufficientis* pro actione elicienda, et sistema Malebranche principio *effectus* quo Deus necessario se diligit et suam gloriam prosequitur.

Sequentia autem advertenda sunt, et habenda ut totidem argumenta quæ utrumque sistema impugnant:

1º Hypothesis mundi optimi falsa est et nullo modo admitti potest; repugnat enim mundus infinite perfectus; perfectio autem finita semper augeri potest.

2º Principia utriusque philosophi, si premerentur, libertatem Dei in creando mundo everterent, rationes enim quæ Deum ad creandum mundum optimum determinassent, eum determinare debuissent ad ipsam creationem: si ergo mundum optimum Deus necessario creare teneretur, ex hypothesi creationis, necessario creare debuit.

3º Si Deus mundum nunc existentem necessario optimum creaverit, illumque semper optimum velit, ipsius hominis libertas salva permanere posse non videtur.

4º Tandem, principium unicuique systemati pro-

prium, et supra expositum, sic speciali confutatione refelli potest: 1º Certum est quidem Deum agere non posse sine ratione sufficienti: at hæc ratio non deducitur ex objecto actionis, bene vero ex ipsa voluntate agentis. Qui minus bonum videt, illud eligere potest si placuerit: stat pro ratione voluntas: sic et Deus mundum minus perfectum eligere potuit unice propter suum beneplacitum. Imo minus perfectum, eligere debet, quia perfectiones creatæ in infinitum augeri possunt, et nunquam de facto mundus optimus existere potest. 2º Certum est pariter Deum necessario seipsum diligere; sed intrinsecus amor ipsi sufficit, et prorsus liber est sibi externam gloriam in tali vel tali gradu procurare, aut nullam sibi procurare, non creando.

Sapientissimus est Deus: sed infinitam sapientiam suam meliori quo possit modo manifestare non tenet; imo, non possit, ut jam advertimus. Ergo, etc.

CAPUT QUINTUM.

DE INDEPENDENTIA ET OMNIPOTENTIA DEI.

1º Deus est ens necessarium, infinite perfectum, unicum; cætera entia ab ipso creata sunt; omnia igitur ab illo pendent, et ipse a nullo: ergo est summe independentis.

2º Est omnipotens; qui enim omne possibile facere potest, merito dicitur omnipotens: atqui Deus omne possibile facere potest. Nam repugnat aliquid esse simul possibile et impossibile: at si Deus omne possibile facere non posset, aliquid esset simul possibile et impossibile: esset possibile, ut supponitur, et impossibile, siquidem ad existentiam determinari non posset. Ergo, etc.

Præterea, Deus creavit cœlum, terram et omnia quæ in eis sunt; atqui creatio omnipotentiam arguit in Deo. Sola enim voluntate sua Deus creaturas e nihilo eduxit, sicut ait Psalmista: *Ipse dixit, et facta sunt; ipse man-*

davit, et creata sunt (Ps. xxxii, 9): si autem sola voluntate sua mundum e nihilo eduxerit, quidquid possibile est similiter educere potest; nulla quippe est ratio cur unum possibile potius quam aliud divinae voluntati resisteret. Ergo, etc.

Non dicimus tamen Deum posse de facto adducere ad existentiam quidquid possibile est, quia collectio entium possibilium actu completa, est quid impossibile. Quaecumque supponatur creatio, sive ratione perfectionum, sive ratione numeri entium, semper augeri potest.

Fatetur omnipotentiam qua entia contingentia enihilo educuntur nobis prorsus incomprehensibilem esse et creaturarum existentiam altum involvere mysterium. Sed earum existentia non ideo neganda est. Constat enim multa existere entia, quorum *non-existentia* supponi potest, quae igitur sunt contingentia. Ergo per se non existunt. A substantia divina non emanant; nam quidquid in ea reperitur, est necessarium, infinitum, immutabile. Aliunde Deus non habet partes. Ergo cuncta entia, praeter unicum ens necessarium, existentiam acceperunt in tempore: existentiam autem habere non potuerunt nisi per creationem, seu per educationem e nihilo, id est, substantiae quae nullam habebant existentiam, vi omnipotentiæ Dei, acceperunt existere. Prorsus extra quæstionem est D. Cousin, quando (*Histoire de la philosophie*, 1828) probare nititur nihilum esse quid contradictorium, et immerito dici creaturas e nihilo educi. Certe nihilum absolutum esset quid contradictorium, et absurde diceretur creaturas ex nihilo educi, tanquam ex aliquo. At dicimus Deum, ens necessarium, summe perfectum, existentiam, vi suæ omnipotentiæ, dare posse, et sic efficere ut entia e *non-existentia* ad existentiam transeant. Quomodo hæc fiat operatio? nos latet: sed factum rationabiliter negari non potest.

Objicitur 1º Ens quodcumque non nisi simile sibi producere; 2º causam e seipsa tanquam principio causatum extrahere, non autem e nihilo; 3º posito ente infinito, nullum aliud ens existere posse.

R. *ad primum*, hoc intelligendum esse de speciebus sese reprædendentibus, ex voluntate Creatoris, non vero de causa intelligenti, et maxime de causa omnipotenti. *Ad secundum*, eadem redit ratio. Aliunde, Deus eminenter in se continet quidquid perfectionis est in entibus a se creatis. *Ad tertium*, ens infinitum necessario in se continet formaliter vel eminenter, quidquid habet rationem entis, alicquin infinitum non esset: verum inde non sequitur existere non posse entia contingentia, quibus variis perfectionis gradus ab ente infinito communicantur, non autem ex propria sua substantia. Iterum de hac quæstione agemus in dissertatione de *Pantheismo*, gallice scripta, ad calcem Theodiceæ.

CAPUT SEXTUM.

DE SIMPLICITATE DEI.

Ilud dicitur simplex quod ita unum est ut in partes dividi nequeat.

Gentiles deorum multiplicitate m admittentes, sepe eos corporeos esse fingebant. In IV° sæculo noanulli extiterunt viri, præsertim monachi in Ægypto, ultra modum simplices, qui verba Scripturæ vultum, manus, pedes, etc., Deo tribuentis, ad litteram sumentes, eum sub hominis figura sibi repræsentabant, et ideo *Anthropomorphite* dicit sunt. De iis mentionem faciunt S. Epiphanius, *Hæresi* 70, et S. Aug., *Hæresi* 50.

PROPOSITIO.

Deus est substantia omnino simplex.

Prob. 1º *Scriptura sacra*. Joan, iv, 24: *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare*. II Cor. iii, 17: *Dominus autem Spiritus est: ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas*. Ergo 1º, etc.

Prob. 2º *Ratione*. Quod est compositum dividi potest; quod dividi potest non est unicum: atqui Deus est unus. Ergo, etc.

2º Ens divisibile non est sub omni respectu infinitum: nam singulæ partes post divisionem existentes essent finitæ: partes autem finitæ simul junctæ ens sub omni respectu infinitum componere nequeunt. Atqui tamen Deus, utpote ens necessarium, sub omni respectu est infinitus. Ergo, etc.

3º Deus cogita et vult; atqui repugnat cogitationem et voluntatem existere in subjecto composito, ut infra probabimus, ubi *De simplicitate mentis humanae*.

Dices: Nullam habemus ideam substantiæ simplicis: ergo affirmare non possumus Deum esse substantiam simplicem.

R. Dist. ant. Nullam habemus ideam substantiæ simplicis, id est, sub nulla imagine sensibili illam nobis exhibere possumus, *conc.*; nullo modo eam percipimus, *nego ant.* Etenim illam substantiam percipimus, cuius existentiam demonstramus, et quam ab omni alia substantia secernimus: atqui Deum sic percipimus, ipsius existentiam demonstramus; illum a quolibet alio ente secernimus; et invicte nunc probamus illum corporeum non esse. Ergo concludendum est illum esse substantiam simplicem, licet imperfecte sciamus quid sit substantia simplex.

Pessime ergo ratiocinatur auctor nefandi operis jam citati, *Système de la nature*, quando concludit, t. II, c. 4, omnia tolli media quibus existentia Dei demonstrari possit, asserendo illum sensibus nostris omnino impervium esse. Simili argumento enim probaretur materiam electricam, vim magnetis, etc., non existere; earum enim existentia, in se nobis prorsus ignota, non nisi quibusdam effectibus sensibilibus probatur.

Cum tamen sufficientes non habeamus voces quibus deo semper accurate loquamur, saepè per metaphoram tribuimus illi membra humana et affectiones affectionibus nostris similes; haec autem ad genuinum sensum reducta, simplicitati et immutabilitati ejus minime nocent.

Specialem de *Pantheismo* questionem, quæ hie agitari solet, ad calcem Theodiceæ remittimus.

CAPUT SEPTIMUM.

DE IMMENSITATE DEI.

Illud dicitur immensum quod mensurari non potest, vel quod nullis limitibus circumscribitur. Inter philosophos et theologos christianos, alii dicunt Deum esse immensum *ratione operationis*, quia ubique operatur vel operari potest, quod quidem constat ex dictis; alii contendunt illum esse immensum *ratione scientiæ*, quod etiam verissimum est, ut patebit ex dicendis; alii docent præterea illum esse immensum *ratione substantiæ*. Haec sola posterior sententia admittenda est.

Advertendum est utrumque præsentiae modum prius expositum, si recte intelligantur, in hunc posteriore recidere; nam ubi est operatio et scientia, ibi est ipsam substantiam, siquidem operatio absque operante et ab illo distincta, scientia absque sciente concipi nequeunt. Sed cum quidam auctores inter eas quamdam distinctionem astruere visi fuerint, ideo nos statuimus Deum immensum esse *ratione substantiæ*. Omnis autem idea loci et extensionis, a modo immensitatem Dei concipiendi sedulo abjici debet.

PROPOSITIO.

Deus est immensus, id est, ubique præsens ratione substantiæ.

Prob. 1º ex Script. Deut. IV, 39: *Scito hodie et cogitato in corde tuo quod Dominus ipse sit Deus in cœlo sursum, et in terra deorsum, et non sit alius.* Ps. CXXXVIII, 7: *Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam?* Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades, etc. Apud Job, XI, 8, Sophar dicit de Deo: *Excelsior cœlo est, profundior inferno, longior terra mensura ejus, et latior mari.* Ergo, etc.

2º Deus, utpote infinitus, immensus est, siquidem nullis limitibus circumscribi potest. Si abstrahatur a

creaturis, immensitas est ipsa infinitas. Respectu creaturarum, ubique est quia omnia fecit, omnia noscit, in omni loco operatur, et proinde, ubique est substantia liter præsens : hæc enim omnia requirit infinita perfectio.

Sed audiamus clarissimum Fénelon, p. 261 : « Il n'est en aucun lieu, non plus qu'il n'est en aucun temps; car il n'a, par son être absolu et infini, aucun rapport aux lieux et aux temps, qui ne sont que des bornes et des restrictions de l'être. Demander s'il est au-delà de l'univers, s'il en surpassé les extrémités en longueur, largeur, profondeur, c'est, dans un sens, faire une question aussi absurde que de demander s'il était avant que le monde fût, et s'il sera encore après que le monde ne sera plus. Comme il ne peut y avoir en Dieu ni passé ni futur, il ne peut y avoir aussi en lui ni au-delà ni en deçà. Comme la permanence absolue exclut toute mesure de succession, l'immensité n'exclut pas moins toute mesure d'étendue. Il n'a point été, il ne sera point, mais il est : tout de même, à proprement parler, il n'est point ici, il n'est point là, il n'est point au-delà d'une telle borne ; mais il est absolument. Toutes ces expressions qui le rapportent à quelque terme, qui le fixent à un certain lieu, sont imprropres et indécentes. Où est-il donc? Il est, et il est tellement qu'il faut bien se garder de demander où. Ce qui n'est qu'à demi, ce qui n'est qu'avec des bornes, est tellement une certaine chose, qu'il n'est que cette chose précisément : pour lui, il n'est précisément aucune chose singulière. Il est l'Être, ou pour dire encore mieux, en disant plus simplement, il est ; car moins on dit de paroles, plus on dit de choses. Il est, gardez-vous bien d'y rien ajouter. »

Hinc patet simplicitatem Dei ipsiusque immensitatem sibi minime contradicere, ejus ad omnes creaturas præsentiam nullo modo ad sensum corporeæ et localis præsentiae intelligendam esse, nec hanc immensitatem esse ipsum spatium, quod jam supra impugnavimus. Neque dicatur repugnare Deum esse substantialiter, præsentem in sordidis locis, in flagitosissimis peccatoribus : nam

Deus prorsus impassibilis, nullum experitur incommodum nec ullo modo maculatur ex eo quod substantialiter sit præsens in locis pollutis, in peccatoribus fetidis. Sic radii solis foedissima illuminant loca, nec ideo cessant esse mundi, puri et nitidi.

CAPUT OCTAVUM.

DE INTELLIGENTIA ET SCIENTIA DEI.

Intelligere, judicare, ratiocinari et scire, sunt operationes diversæ in nobis, quia mens nostra, ut pote finita, diverse operatur circa objecta. Verum unico intuitu Deus omnia conspicit et penetrat : apud ipsum intelligere et scire sunt quid unum et idem.

Deum esse summe intelligentem clamant aperte ipsius opera, Scripturæ et Patrum testimonia; v. g., *Deus scientiarum Dominus est, et ipsi præparantur cogitationes* (I Reg., II, 3) : « Absit ut dubitemus quod ei notus sit « omnis numerus, cuius intelligentiæ, ut in Psalmo ca- « nitur non est numerus. » (S. Aug., de Civ. Dei, I, 12, cap. 48.)

Hinc plurima apud omnes habentur ut certa nempe :
1º Certum est Deum perfectissima scientia seipsum videre et cognoscere ; sed sibi soli ita notus est, et nulla alia intelligentia eum sic comprehendere potest ; quod sic exprimit B. Paulus, I Cor., II, 11 : *Quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi spiritus Dei.*

2º Certum est Deum omnia præterita cognoscere : quod enim Deus vidit obliisci non potest, alioquin mutaretur et imperfectus esset : atqui præterita vidit, siquidem in conspectu ejus facta sunt.

3º Certum est Deum præsentia, etiam secretissima, ut occultas mentis nostræ cogitationes cognoscere : nam *Omnia corde scrutatur Deus, et universas mentium cogitationes intelligit* (I Paralip., xxviii, 9) : *Scutans corda et renes Deus* (Ps. VII, 10). Aliunde, cum sit ubique præsens, nihil ex iis quæ existunt ipsum latere potest.